

ЕПОНІМНИЙ КАЛЕНДАР ОЛЬВІЇ IV-I СТ. ДО Н. Е.

У статті, вперше у вітчизняній науці, наведений варіант синхронізованого (у першому наближенні) епонімного календаря Ольвії IV-I ст. до н. е. (IosPE I² 201), також указана погрішність синхронізації за кожним стовпцем.

Ключові слова: Ольвія, написи, календар, реконструкція.

В статье, впервые в отечественной науке, приведен вариант синхронизированного (в первом приближении) эпонимного календаря Ольвии IV– I вв. до н. э. (IosPE I² 201), также указана погрешность синхронизации по каждому столбцу.

Ключевые слова: Ольвия, надписи, календарь, реконструкция.

In the article for the first time in the science of our country the variant of synchronized (in the first approaching) Olbian eponymous calendar of the IV– I centuries BC (IosPE I² 201) is adduced. The error in synchronization of every column is also pointed out.

Key words: Olvia, inscription, calendar, reconstruction.

Знахідка календаря завжди передбачає якийсь «прорив» у дослідженні історії стародавнього суспільства. Так, каталоги афінських архонтів [1] і мілетських айсимнегів мольпів [2] стали підґрунтям для реконструкції соціально-політичної історії Афін і Мілета, відповідно. Однак, обов'язковою умовою, при якій можливе використання стародавнього календаря, є його синхронізація (тобто, встановлення взаємозв'язку із сучасним літочисленням). Так, каталог мілетських мольпів-жерців Аполлона [3] був синхронізований на основі відомого історичного факту – виконання посади епоніма Олександром Македонським в 333 р. до н. е. [4]. Всі відомі факти щодо епонімів давньогрецьких міст-держав викладені в циклі статей американського дослідника Р. Шерка [5] (і кількох інших статтях [6]).

Ольвія – античний поліс у Північному Причорномор'ї, також мала свій епонімний календар, яким, як встановлено в останні десятиліття [7], виявився фрагментований каталог громадян IosPE I² 201 (рис. 1). Однак, помилкова інтерпретація цього документа (при першій публікації) на багато десятиліть відсунула впровадження до наукового обігу цього видатного документа як календаря Ольвії [8]. Лише у 80-ті роки минулого сторіччя вперше цей список громадян був визнаний таким, що є епонімним календарем [9]. Здавалося б, відкриття епонімного календаря повинне було стимулювати перспективні дослідження з його синхронізації, однак, сталася чвертьвікова пауза, яка пояснюється автором недостатністю (вичерпанням) можливостей палеографічного аналізу у вивченні діахронного документа.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100
101
102
103
104
105
106
107
108
109
110
111
112
113
114
115
116
117
118
119
120
121
122
123
124
125
126
127
128
129
130
131
132
133
134
135
136
137
138
139
140
141
142
143
144
145
146
147
148
149
150
151
152
153
154
155
156
157
158
159
160
161
162
163
164
165
166
167
168
169
170
171
172
173
174
175
176
177
178
179
180
181
182
183
184
185
186
187
188
189
190
191
192
193
194
195
196
197
198
199
200
201
202
203
204
205
206
207
208
209
210
211
212
213
214
215
216
217
218
219
220
221
222
223
224
225
226
227
228
229
230
231
232
233
234
235
236
237
238
239
240
241
242
243
244
245
246
247
248
249
250
251
252
253
254
255
256
257
258
259
260
261
262
263
264
265
266
267
268
269
270
271
272
273
274
275
276
277
278
279
280
281
282
283
284
285
286
287
288
289
290
291
292
293
294
295
296
297
298
299
300
301
302
303
304
305
306
307
308
309
310
311
312
313
314
315
316
317
318
319
320
321
322
323
324
325
326
327
328
329
330
331
332
333
334
335
336
337
338
339
340
341
342
343
344
345
346
347
348
349
350
351
352
353
354
355
356
357
358
359
360
361
362
363
364
365
366
367
368
369
370
371
372
373
374
375
376
377
378
379
380
381
382
383
384
385
386
387
388
389
390
391
392
393
394
395
396
397
398
399
400
401
402
403
404
405
406
407
408
409
410
411
412
413
414
415
416
417
418
419
420
421
422
423
424
425
426
427
428
429
430
431
432
433
434
435
436
437
438
439
440
441
442
443
444
445
446
447
448
449
450
451
452
453
454
455
456
457
458
459
460
461
462
463
464
465
466
467
468
469
470
471
472
473
474
475
476
477
478
479
480
481
482
483
484
485
486
487
488
489
490
491
492
493
494
495
496
497
498
499
500
501
502
503
504
505
506
507
508
509
510
511
512
513
514
515
516
517
518
519
520
521
522
523
524
525
526
527
528
529
530
531
532
533
534
535
536
537
538
539
540
541
542
543
544
545
546
547
548
549
550
551
552
553
554
555
556
557
558
559
560
561
562
563
564
565
566
567
568
569
570
571
572
573
574
575
576
577
578
579
580
581
582
583
584
585
586
587
588
589
590
591
592
593
594
595
596
597
598
599
600
601
602
603
604
605
606
607
608
609
610
611
612
613
614
615
616
617
618
619
620
621
622
623
624
625
626
627
628
629
630
631
632
633
634
635
636
637
638
639
640
641
642
643
644
645
646
647
648
649
650
651
652
653
654
655
656
657
658
659
660
661
662
663
664
665
666
667
668
669
670
671
672
673
674
675
676
677
678
679
680
681
682
683
684
685
686
687
688
689
690
691
692
693
694
695
696
697
698
699
700
701
702
703
704
705
706
707
708
709
710
711
712
713
714
715
716
717
718
719
720
721
722
723
724
725
726
727
728
729
730
731
732
733
734
735
736
737
738
739
740
741
742
743
744
745
746
747
748
749
750
751
752
753
754
755
756
757
758
759
760
761
762
763
764
765
766
767
768
769
770
771
772
773
774
775
776
777
778
779
780
781
782
783
784
785
786
787
788
789
790
791
792
793
794
795
796
797
798
799
800
801
802
803
804
805
806
807
808
809
810
811
812
813
814
815
816
817
818
819
820
821
822
823
824
825
826
827
828
829
830
831
832
833
834
835
836
837
838
839
840
841
842
843
844
845
846
847
848
849
850
851
852
853
854
855
856
857
858
859
860
861
862
863
864
865
866
867
868
869
870
871
872
873
874
875
876
877
878
879
880
881
882
883
884
885
886
887
888
889
890
891
892
893
894
895
896
897
898
899
900
901
902
903
904
905
906
907
908
909
910
911
912
913
914
915
916
917
918
919
920
921
922
923
924
925
926
927
928
929
930
931
932
933
934
935
936
937
938
939
940
941
942
943
944
945
946
947
948
949
950
951
952
953
954
955
956
957
958
959
960
961
962
963
964
965
966
967
968
969
970
971
972
973
974
975
976
977
978
979
980
981
982
983
984
985
986
987
988
989
990
991
992
993
994
995
996
997
998
999
1000

Рис. 1. Каталог жерців Аполлона – епонімний календар Ольвії (IosPE I² 201).

Протягом тривалого часу автор вивчає цей документ із використанням нових, системних принципів, зокрема математичних, які достатньо повно викладені в його статтях і монографії і тут не розглядаються [10].

Метою цієї статті є введення до вітчизняного наукового обігу синхронізованого (в першому наближенні) епонімного календаря Ольвії IV-I ст. до н. е. Слід звернути увагу на те, що внаслідок фрагментарності однозначна синхронізація ольвійського календаря неможлива; він реалізується у вигляді набору хронологічних варіантів, які, втім, відрізняються один від одного в припустимих для практичного застосування межах (для першого стовпця +2 роки, для другого +5 років і для третього +10 років). Таким чином, нижче (табл. 1) представлено один із можливих варіантів прив'язки ольвійського епонімного календаря до сучасного літочислення. Синхронізований календар є підґрунтям, як для уточнення датування лапідарних написів, так і для реконструкції соціально-політичної історії пізньокласичної–елліністичної Ольвії [11].

Відзначимо, що в синхронізованому у першому наближенні календарі ігноруються факти невідповідності початку року в сучасному й ольвійському літочисленні [12], також, і інтеркалірація

(«вставний» місяць) для окремих років в ольвійському календарі [13]. На даному етапі це не впливає на точність обчислень. Завдання тут полягає у встановленні, в першому наближенні, відповідності рядків календаря IosPE I2 201 сучасному літочисленню; подальші уточнення можливі й вони, імовірно, неминучі.

Дата початку ведення епонімного літочислення Ольвії, у прийнятій до розгляду моделі ольвійського календаря відноситься до 401 р. до н. е. (фактично дата може лежати в широкому діапазоні: 410–389 рр. до н. е. [14]). Слід розрізнити й дату первісної фіксації календаря, яка, приблизно, відповідно до палеографії, виконана не раніше другої половини II в. до н. е. Припущення, що відстоюється автором [15], про практично повну відсутність пам'яток лапідарної епіграфіки Ольвії в період протекторату Скілура, дозволяє віднести первісну фіксацію календаря до періоду не раніше включення поліса в сферу інтересів Мітрідата VI Євпатора, але не пізніше 78/77 р. до н. е. – дати видання присвяти Матері богів, датованої вже літочисленням Понта й Віфінії [16]. На цій основі припускається, що дата фіксації календаря відноситься до 100–78 рр. до н. е., що узгоджене з курсивним шрифтом, яким він виконаний (рис. 2).

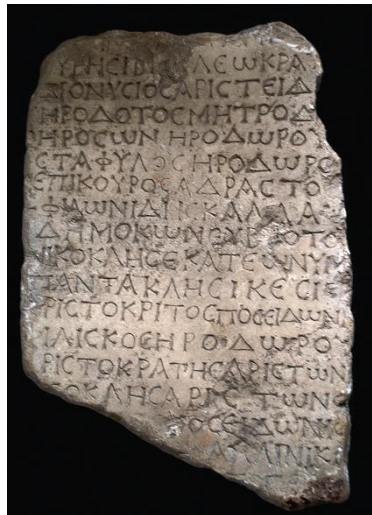

Рис. 2. Зразок курсивного шрифту календаря

Перший стовпчик календаря містить список епонімів від 357 до 291 рр. до н. е., другий стовпчик – від 218 до 177 рр. до н. е. і, відповідно, третій – від 95 до 79 рр. до н. е. У зв'язку із фрагментарністю календаря в ньому відсутня інформація про осіб, що були епонімами в періоди 401–358 рр. до н. е., 290–219 рр. до н. е., 176–94 рр. до н. е. і, також, після 80 р. до н. е. Саме тому, неможливо віднайти в цьому календареві епонімати, наприклад, жерців Гіродора (Ἡροδόρος) і Плістарха (Πλειστάρχος), згаданих у знаменитім декреті на честь Протогена (IosPE I2 32). Однак, надалі встановлено, що ці жерці були вихідцями зі знатних родин, відповідно, Гіродорів і Нікератів [17]. Синхронізований календар надає інформацію про епонімати їх численних родичів (предків і нащадків), тому реконструкція хронологічного

періоду активної діяльності цих жерців була виконана з застосуванням широко відомого закону генеалогії про тридцятирічний період діяльності одного покоління [18]. Аналогічним чином виконане уточнення хронології й багатьох інших персонажів лапідарних написів Ольвії IV-I ст. до н. е. [19]. Чим більше нам відомо інформації про предків та нащадків персонажу, тим більш точнішими є розрахунки хронології цього персонажу [20]. Як бачимо, на відміну від палеографічного датування, (яке використовує у такому випадку особливості написання літер), нами застосовано інший підхід до датування напису – просопографічний. Суть його полягає в обчисленні хронології життя персонажів, згадуваних в цьому напису, шляхом встановлення їх приналежності, по – перше, до обмеженої

кількості знатних сімей Ольвії та, по – друге, встановлення місця персонажу в генеалогічному дереві конкретної сім'ї за допомогою синхронізованого у першому наближенні

календаря (IosPE I2 201). Таким чином, досягається значне уточнення датування напису на відміну від традиційного палеографічного методу.

Таблиця 1

Варіант синхронізованого епонімного календаря Ольвії IV-I ст. до н. е. (IosPE I² 201). Інші варіанти синхронізації відрізняються друг від друга в припустимих для практичного застосування межах: для першого стовпця не більш +2 роки, для другого не більш +5 років і для третього не більш +10 років.

Рік, до н. е.	Г'мя і патронім епоніма	Рік, до н. е.	Г'мя і патронім епоніма	Рік, до н. е.	Г'мя і патронім епоніма
401-358	Відомості відсутні	283-240	Відомості відсутні	165-122	Відомості відсутні
357	Ἀντιμ[ήστορ] Ἀ[γαθίνου]	239		121	
356	[Ε]ύρησφιος Λεωκράτ[ου]ς	238		120	
355	Διονύσιος Ἀριστείδ[ου]	237		119	
354	Ἡρόδοτος Μητροδ[ώρου]	236		118	
353	Ἡροσῶν Ἡροδώρου	235		117	
352	Στάφυλος Ἡροδώρου	234		116	
351	Ἐπίκουρος Ἀδράστου	233		115	
350	Φιλωνίδης Καλλα[ίσχρου?]	232		114	
349	Δημοκῶν Εὐβίστου	231		113	
348	Νικοκλῆς Ἐκατεωνύμ[ου]	230		112	
347	Παντακλῆς Ἰκεσί[ου]	229		111	
346	Ἀριστόκριτος Ποσειδων[ίου]	228		110	
345	Φιλίσκος Ἡροδώρου	227		109	
344	Ἀριστοκράτης Ἀρίστων[ου]ς	226		108	
343	[Θ]εοκλῆς Ἀρίστων[ου]ς	225		107	
342	Ἄλφειος Ποσειδων[ίου]	224		106	
341	Κάλλιπ[ου]ς Καλλινίκ[ου]	223		105	
340	Εὐδωρος Πρ[ωτ]ογέ[νου]ς	222		104	
339	Λεοντομένης Ἰκεσί[ου]	221		103	
338	Εὐξενος Καλλιστράτ[ου]	220		102	
337	Φίλιππος Λεωνίδου	219		101	
336	Ζώϊλος Πεδιέως	218		100	
335	Σωκράτης Ποσειδωνίδου	217	Πολ[ύμεδων τοῦ δεῖνος?]	99	
334	Γοργίας Εὐβίστου	216	Ἄριστο[δήμος τοῦ δεῖνος?]	98	
333	Θρασοδάμιας Ἀρίστωνος	215	Εὐβίστος Δ[ημοκωντος]	97	
332	Ποσειδώνιος Ἐπικράτου	214	Κόνων Βα[τάκου]	96	
331	Ἰέσιος Ἀρίστωνος	213	Κλεόμβροτος Παντακλέους	95	
330	Πολύμνηστος Μένωνος	212	Χαιρήμων Νικηράτου	94	Ευ[ρ].....]
329	Καλλίνικος Φιλοξένου	211	Καλλικράτης Νικηράτου	93	Ευ[ρ].....]
328	Εὐρήμων Τιμησιθέου	210	Ἀγαθίνος Δημοκῶντος	92	Ε[υ].....]
327	Ἀγαθίνος Ἀντιμήστορος	209	Ἀρίστων Νικηράτου	91	Ἀγ[αθινος?]
326	Θεοκλῆς Παγκράτου	208	Μῦς Βοσπορήου	90	Ποσ[ιδέος Αναζαγόρου]
325	Δυστέρης Ἐστιαίου	207	Μένανδρος Ἐκατεωνύμου	89	Ἄπ[όλλων Δίος]
324	Πρωτογένης Εὐδώρου	206	Ἀγαθίνος Δημάχου	88	Δαῖ[ρ]ατης]
323	Εὐφρόνιος Μητροδώρου	205	Ἰέσιος Πολυξένου	87	Δημ[ι].....]
322	Πλειστοδῶναξ Νικηράτου	204	Παντακλῆς Λεωδάμαντος	86	Ἰκ[έσιος]
321	Ποσειδώνιος Ἀριστοκράτου	203	Στάφυλος Ἡροδώρου	85	Φιλ[ι].....]
320	Ἐκατέων Παντακλέους	202	Ἰέσιος Παντακλέους	84	Δ[ι].....]

319	Ίκέσιος Σωκράτους	201	Κρήτος Νικηράτου	83	[.....]
318	Πολυμέδων Λεωκράτους	200	Δαϊκράτης Αριστοδήμου	82	[.....]
317	Κλεόμβροτος Παντακλέους	199	Εύβλιτος Μητροδώρου	81	Αν[.....]
316	Σύνμαχος Διονυσίου	198	Διονύσιος Βοττώου	80	Βά[]τακος[]
315	Αρίστων Θεοκλέους	197	Σωσίστρατος Νυμφοδώρου	79	Ε[.....]
314	Μενεκράτης Θεοκλέους	196	Διονύσιος Ορθοβούλου	78	[.....]
313	Βάτακος Τιμοθέου	195	Φιλτήξ Λεωδάμαντος	77	
312	Εύρησφιτος Πανδώνος	194	Νουμήγιος Ίκεσίου	76	
311	Αριστοκράτης Θεοκλέους	193	Ίκέσιος Λεωδάμαντο[ς]	75	
310	Τιμόθεος Πάρμιος	192	Εύμένης Συρρίσκου	74	
309	Αθήναιος Πολυξένου	191	Διονύσιος Αργότ[ο]υ	73	
308	Ορθόβουλος Εύβλιτος	190	Τιμέας Θεογίτων[ο]ς	72	
307	Δηΐμαχος Ορθοβούλου	189	Άρτεμίδωρος Τιμέου	71	
306	Ίκέσιος Παντακλέους	188	Νικηράτος Εύρησι[βίου]	70	
305	Αρίστων Αριστοκράτους	187	Εύρησφιτος Δημη[ηρώ]υ	69	
304	Νικόστρατος Νικοκλέους	186	Παντακλήξ Κλεομβρότο[υ]	68	
303	Φιλόμηλος Διονυσίου	185	Δημοκῶν [τοῦ δεῖνος]	67	
302	Θεοδέκτης Ηροδώρου	184	Εύνικος Ε[υδώρου]	66	
301	Αθήναιος Ηροδώρου	183	Νικηράτ[ος τοῦ δεῖνος]	65	
300	Αθηνόδωρος Μόσχου	182	Ηρόφι[ος τοῦ δεῖνος]	64	
299	Αμύντωρ Αθηνόδωρου	181	Λεωδά[μας Παντακλέους?]	63	
298	Αριστοκλήξ Εύρήμιος	180	Δάμ[ιασος τοῦ δεῖνος]	62	
297	Απολλόδωρος Διοδώρου	179	Λε[ω..... τοῦ δεῖνος]	61	
296	Αντιμήτωρ Αγαθόνου	178	Ίκέσιος Φιλτῶνος / Παντακλέους]	60	
295	Λεωκράτης Πολυμέδοντος	177	Πα[ντακλήξ?]	59	
294	Ηροσῶν Πρωτογένους	176	Σ[υρρίσκος Εύμένους?]	58	
293	Δάμιασος Αριστοκράτου[ς]	175	[.....]	57	
292	Ἐκατέων Αριστ[οκ]ράτ[ου]ς	174		56	
291	[Αργότας Διονυσίου]	173		55	
290-284	Відомості відсутні	172-166	Відомості відсутні	54-48	Відомості відсутні

Скорочення

- БИ– Боспорские исследования. – Керчь; Симферополь.
 БФ – Боспорский феномен. – СПб.
 ВДИ– Вестник древней истории. – М.
 НО – Надписи Ольвии. – М. – Л., 1968.
 ПКЭО – Николаев Н. И. Политическая и культовая элита Ольвии IV-I вв. до н. э. – Николаев : «Шамрай», 2008. – 262 с.
 Milet. I – McCabe, Donald F. Miletos Inscriptions. Text and List.
 IosPE I² – Latyshev B. Inscriptiones antiquae orae septentrionalis Ponti Euxini Graecae et Latinae. Petropolis, 1916.
 Syll³ – Dittenberger W. Sylloge inscriptionum Graecarum. Ed. 3. Leipzig, 1915-1924. Vol. I-IV
 ZPE – Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik. Bonn.

ЛІТЕРАТУРА

- Dinsmoor W. B. The Archons of Athens in the Hellenistic Age / W. B. Dinsmoor. – Cambridge (Mass.), 1931; *Idem*. The Athenian Archon List in the Light of recent Discoveries. – Athens, 1939 (repr. 1974); Cadoux T. J. The Athenian Archons from Kreon to Hupsichides / T. J. Cadoux // JHS. – 1948. – Vol. LXVIII. – P. 70–123; Meritt B. D. Athenian archons 347/6–48/7 B.C. / B. D. Meritt // Historia. – 1977. – Bd. 26. – P. 161–191; *Idem*. Mid-Third-Century Athenian Archons // Hesperia. – 1981. – Vol. 50. – P. 78–99.
- Milet. I. № 122–123; Syll.³ 272; Laumonier A. Recherches sur la chronologie des pretres de Lagina / A. Laumonier // BCH. – 1934. – T. LXII. – C. 251–284;
- Milet. I. № 122–123; Syll.³ 272.
- Morgan J. D. Σύντομη ανασκόπηση του υπολογισμού του χρόνου κατά την αρχαιότητα / J. D. Morgan // Αρχαιολογία. – 2000. – Τ. 74. – С. 17–34.
- Sherk R. K. The Eponymous Officials of Greek Cities: I–V / R.K. Sherk // ZPE. – 1990. – Bd. 83. – P. 249–288; 1990. – Bd. 84. – P. 231–295; 1991. – Bd. 88. – P. 225–260; 1992. – Bd. 93. – P. 223–272; 1993. – Bd. 96. – P. 267–295.
- Скржинская М. В. Будни и праздники Ольвии / М. В. Скржинская. – СПб. : Алетейя, 2000. С. 46; Bickerman E. J. Chronology of the Ancient World / E. J. Bickerman. – London. 1969. – P. 33.
- Виноградов Ю. Г. Варвары в просопографии Ольвии VI-V вв. до н. э. / Ю. Г. Виноградов // Демографическая ситуация в Причерноморье в период Великой греческой колонизации: Материалы II Всесоюзного симпозиума по древней истории

- Причерноморья. – Тбилиси, 1981. – С. 134–136; *Він же*. Политическая история Ольвийского полиса VII-I вв. до н. э. – М., 1989. – С. 220; *Рубан В. В.* Магістратура агораномів в Ольвії / *В. В. Рубан* // Археологія. Вип. 39. – Київ, 1982. – С. 30-40; *Карышковский П. О.* Ольвийские эпонимы / *П. О. Карышковский* // ВДИ. – 1978. – № 2. – С. 87; *Крыжицкий С. Д., Русяева А. С., Крапивина В. В., Лейтунская Н. А., Скржинская М. В., Анохин В. А.* Ольвия. Античное государство в Северном Причерноморье / *С. Д. Крыжицкий, А. С. Русяева, В. В. Крапивина, Н. А. Лейтунская, М. В. Скржинская, В. А. Анохин.* – Киев, 1999. – 478 с.
8. *Латышев В. В.* Исследования об истории и государственном строе города Ольвии / *В. В. Латышев.* – СПб, 1887. – С. 86; *Яйленко В. П.* Материалы к «Корпусу лапидарных надписей Ольвии» / *В. П. Яйленко* // Эпиграфические памятники Малой Азии и античного Северного Причерноморья как исторический и лингвистический источник. – М. 1985. – С. 45; *Яйленко В. П.* Материалы к «Корпусу лапидарных надписей Ольвии» / *В. П. Яйленко* // Исследования по эпиграфике и языкам древней Анатолии, Кипра и античного Северного Причерноморья. – М., 1987. – С. 32; *Андреева С. Э.* Еще раз к вопросу о датировке декрета в честь Протогена / *С. Э. Андреева* // БФ. Проблемы хронологии и датировки памятников. – СПб, 2004. – Ч. 2. – С. 95–103.
 9. *Виноградов Ю. Г.* Варвары в просопографии Ольвии VI–V вв. до н.э... – С. 134–136; *Рубан В. В.* Магістратура агораномів в Ольвії... – С. 30–40;
 10. *Николаев Н. И.* Политическая и культурная элита Ольвии IV–I вв. до н.э./ *Н. И. Николаев.* – Николаев : Шамрай, 2008. – 264 с; *Николаев М. I.* Математична модель каталогу жерців – епонімів Ольвії / *М. I. Николаев* // Наукові праці. Серія «Історичні науки». – Вип. 87. – Т. 100. – Миколаїв : ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. – С. 154–158; *Николаев М. I.* Синхронізація епонімного літочислення та просопографія Ольвії IV–I ст. до н. е. / *М. I. Николаев* // Археологія. – 2010. – №4. – С. 32–44; *Николаев Н. И.* Просопография в интерпретации и датировке лапидарных надписей догетской Ольвии / *Н. И. Николаев* // БФ. – 2011. – С. 474–478 та інші.
 11. ПКЭО. – С. 12.
 12. *Виноградов Ю. Г.* Культ Аполлона и календарь Ольвии / *Ю. Г. Виноградов, А. С. Русяева.* – К., 1980. – С. 38; *Bickerman E. J.* Chronology of the Ancient World. – London, 1969. – P. 65.
 13. *Русяева А. С.* Календарь Ольвии Понтийской: история и методика исследования / *А. С. Русяева* // ВДИ. – 2003. – №2. – С. 112–117.
 14. ПКЭО. – С. 34.
 15. ПКЭО. – С. 219.
 16. *Крапивина В. В.* Надпись наместника Митридата VI Евпатора из Ольвии / *В. В. Крапивина, П. Д. Диатроптов* // ВДИ. – 2005. – № 1. – С. 63; *Перл Г.* Эры Вифинского, Понтийского и Боспорского царств / *Г. Перл* // ВДИ. – 1969. – № 3. – С. 39.
 17. *Николаев Н. И.* Хронология событий декрета в честь Протогена на основе синхронизации эпонимного календаря Ольвии / *Н. И. Николаев* // IX чтения памяти профессора Петра Осиповича Карышковского. Одесса : Университет им. Мечникова, 11–13 марта 2011. – С. 342–348.
 18. ПКЭО. – С. 118.
 19. *Николаев М. I.* Синхронізація епонімного літочислення та просопографія Ольвії IV–I ст. до н. е. / *М. I. Николаев* // Археологія. – 2010. – № 4. – С. 32–44.
 20. *Николаев Н. И.* Просопография в интерпретации и датировке лапидарных надписей догетской Ольвии... – С. 474–478.

Рецензенти: д.і.н., проф. П. М. Тригуб;
к.і.н., доц. І. О. Смирнов.

© Николаев М. I., 2012

Дата надходження статті до редколегії 08.02.2012 р.

НИКОЛАЄВ Микола Ілліч (1952 р. н.). Краєзнавець, канд. техн. наук, член-кор. Інженерної академії України. Застосував деякі методи дослідження технічних систем до вивчення епонімного календаря Ольвії; це дало змогу виконати його синхронізацію у першому наближенні, а також розробити основи просопографії та соціально-політичної історії Ольвії, уточнити датування багатьох написів.